

Omkring en kinesisk tekop

Af Niels Thomsen

Rundt i mange hjem på den jyske vestkyst med traditioner fra 1800-tallets store sejlskibstid står der som mindelser fra den tids handelsforbindelse en del gode ting, som sømændene bragte med hjem.

Væsentligt er det nordtysk, hollandsk og engelsk fajance, der præger disse gamle sømandshjem. De hollandske vægfliser, det berømte engelske hundepar, de blåmalede fajancestel, der tit var bestilte arbejder med ejernes navnetræk på, og der er også den nu så højt vurderede engelske lüstre fajance.

Museerne har en del af disse kulturhistorisk værdifulde ting, andet har samlere sikret sig, men ret meget findes endnu i slægtseje på de steder, hvor de hører hjemme.

For nogle år siden blev Esbjerg Museum fra et af disse hjem præsenteret for en ting, der ikke uden grund bliver anset for et familieklenodie. En tekop med undertallerken af tyndt, klingert kinesisk porcelæn, farverigt dekoreret med 1700-tallets sirlige rokokomotiver.

Men det må straks siges, at sættet virker underlig fremmedartet. Noget mærkelig forfintet, der ligesom ikke rigtigt har hjemme her mellem nordsøhandelens mere bastante fajance.

Oplysningerne om dets tilsyneladende noget umotive-rede optræden på vore kanter er da også bemærkelsesværdige nok, og vel en nærmere undersøgelse værd. Det kunne ligne noget i retning af, hvad Steen Steensen Blicher ville kalde for »en smuk historie«.

Sættets ejer, fru Ellen Margrethe Svarrer, Nygårdsvej 91 i Esbjerg, der stammer fra Rindby på Fanø, fortæller, at det kom i slægtens besiddelse da en ung pige fra Ho sogn,

Mette Christine Jensen, der senere blev fru Svarrers bedstemoder, ca. 1870 tjente på Blåvand kro i Oksby sogn. Hun skulle efter overleveringen nemlig have fået det fine sæt forærende af en dansk søofficer, der dengang boede på kroen.

Det er klart, at den unge piges efterkommere er interesserede i at komme nærmere på historien end det, overleveringen fortæller, derfor vel henvendelsen til museet.

Museets opgave vil naturligvis være at placere dette egnsfremmede indslag kunsthistorisk og kulturhistorisk, i sig selv en spændende sag, men opgaven indeholder unægtelig et incitament til her at kæde den stringente genstandsforskning sammen med at finde ud af noget også om navne og mennesker.

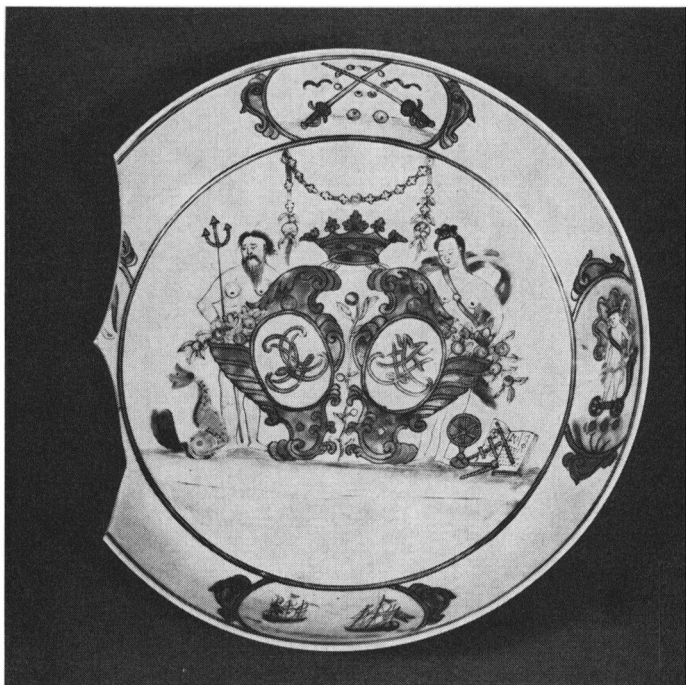
Ikke mindst fordi der nu, efter at undersøgelsen er gået i gang, og uafhængig af den, pludselig dukker endnu 2 sæt kopper af det samme stel op.

De ejes af fhv. overlærer fru Ingeborg Orloff Jørgensen i Lyngby ved København. En slægting, fru Agnes Andersen i Allerup ved Tjæreborg, henvendte sig til Varde Museum for om muligt at få oplysninger om dem. Historien om dem er, at de kan føres tilbage til slægten omkring Oksby mølle, og måske også til en toldofficiant ved navn H. P. Søgaard, der havde embede i Oksby omkring 1870.

Der blev i 1700-tallet og først i 1800-tallet importeret store mængder kinesisk porcelæn til Danmark. Det var i den danske oversøiske handels såkaldte »florissante« periode, hvor især københavnske handelshuse af virkeligt format beherskede besejlingen og handelen på Ostindien og Kina.

Selv om importen overvejende gjaldt den kinesiske te, var porcelænshandelen af stor og vigtig betydning, også fordi ca. 80 pct. af godset efter at være kommet til København reeksporteredes via østersøhandelen til Nordeuropa.

En del af den hjemførte porcelæn var private bestillings-

Undertallerken til kinesisk tekop, dekoreret i emaljefarver af kinesisk porcelænsmaler i Canton efter dansk forlæg.

Den kronede dobbeltkartouche, kantet af bugnende overflødheds-horn, støttes af Neptun og Venus. Neptun har ved fødderne en grøn delfin. Bundfarven i den venstre kartouche er blå, mens den højre er rød. Tingene ved Venus' fødder må have med navigation at gøre. Spejlmonogrammerne kan tydes som C L og K L. Billedet til højre på tallerkenkanten må være en version af Venus' opstigning af havet, og til venstre, hvor et skår mangler, har venusfiguren også været brugt. Billedet ses i sin helhed på overkoppens inderside. Billederne øverst med de to korslagte sabler, og de to fregatter nederst, giver hele motiivalget et maritimt tilsnit, der, sammenholdt med monogrammerne, burde kunne give oplysninger om testellets oprindelige ejerforhold.

Hele decorationens udformning hører tydeligt, trods det kinesiske indslag, rokokotiden til, og den må være udført ca. 1760-70.

varer, dekorerede af porcelænsmalere i Canton efter medbragte danske tegninger. Almindeligvis var det »føringsgods«, som kinafarernes mandskaber måtte hjemføre med skibene for egen regning, og som de kunne tjene store penge på.¹

Kinahandelen bragte dengang et stærkt modepræget indslag i engelsk og dansk dekorationskunst. Møblerne og interiørerne i det hele taget kunne være med kinesisk prægede lakarbejder og eksotiske vægmalerier med kinesiske landskaber og lignende.

Disse »kineserier« var naturligvis kun for dem, der virkelig havde råd til sådan noget, for det var dyrt.

For porcelænet gælder det, at en del af dette bestillingsgods gik til kongehuset, en stor part af det tilhørte datidens adelshuse, og ikke mindst var det københavnske pengearistokrati repræsenteret.

Porcelænets oprindelige ejerforhold kan ret ofte identificeres ved hjælp af de som nævnt hjemmefra bragte oplæg, som de kinesiske malere skulle arbejde efter. De skulle jo vise ejernes personlige smag – der godt nok kunne komme til at virke noget »kinesificeret«, fordi disse malere ofte ikke anede, hvad de sad og lavede – og de skulle ikke mindst fortælle, hvem ejerne var, og hvad de stod for.

Derfor består en stor del af porcelænets udsmykning af slægtsvåben, monogrammer, billeder af skibe, bygninger, våben og lignende, der kunne symbolisere ejerens placering i tilværelsen.

Men tilbage til vort specielle testel fra Oksby sogn, hvis kulturhistoriske placering her korteligt er opridset.

Skulle det til en begyndelse være muligt at finde frem til, hvem der oprindeligt ejede stellet?

Dekorationernes centrale motiv, den kronede dobbeltkartouche, fører os stilmæssigt tilbage til rokokotiden, og dateringen må blive omkring 1760-70. Spejlmonogram-

merne i kartouchernes to ovaler hører også den tid til, og de kan tit være vanskelige nok at tyde.

Det viser sig, at centralmotivet her, måske oprindeligt, har været benyttet på et testel med dronning Juliane Mariæ² portræt og spejlmonogram, antageligt bestilt til dronningen ca. 1760. Men besynderligt nok er motivet med kartoucher, krone og det hele næsten uændret blevet brugt som en slags standarddekoration på bestilte stel til borgerlige familier, der ikke selv havde noget våben at byde på.

Motivet med de to fregatter, den ene førende engelsk handelsflag, den anden med den danske marines splitflag, samt billedet med de to korslagte sabler, gør det naturligt i første omgang at søge i datidens danske søetat, også med Mette Christine Jensens søofficer in mente.

Det er så heldigt, at marinen har en grundigt ført fortegnelse over alle danske og norske søofficerer fra 1660 til nu,

og at fortegnelsen for så vidt er let tilgængelig, idet den findes i bogform indtil 1932.³

Trods en omhyggelig gennemgang er det dog ikke muligt at finde frem til navne, der »går op« med de to spejlmogrammer. Opmærksomheden har især været rettet på to slægtsnavne Lütken og Lützou, der begge i 1700-tallet var stærkt repræsenteret i marinen, men i intet tilfælde har initialerne C L og K L med sikkerhed kunnet passe på sø-officerens og hans hustrus navne. En omvendt opstilling til L C og L K giver heller ingen oplysninger, så foreløbig må vi desværre nok lade marinen ligge.

Desuden ser det sådan ud, at den danske fregat på billedet ikke behøver at høre til orlogsmarinen. Kinafarerne måtte dengang føre splitflag, når de havde passeret ækvator for udgående, velsagtens for bedre at kunne sætte sig i respekt over for sørøvere og den slags i de på mange måder barske tider.

Måske bør der derfor søges videre efter testellets oprindelige indehavere blandt den søfarende del af kinahandelens elite. Det gamle Asiatiske Kompagnis arkiver kunne godt røbe et og andet af interesse, navne der kan bruges, men det ligger uden for forfatterens øjeblikkelige rækkevidde.

Tilbage er et forsøg på at spore porcelænets 200-årige rejse fra dets oprindelige, formentlig københavnske bourgeoismiljø til dets nutidige placeringer, og ganske særlig at finde ud af noget om, hvad og hvem der har bragt det til det så afsides liggende Blåvand.

Der er nogen usikkerhed omkring Mette Christine Jensens mulige tilhørsforhold til Blåvand kro. Efter hendes skudsmålsbog har hun som 14-15 årig i 1865-66 tjent hos Peder Søren Hansen, der havde en gård i Blåvand. Derefter i to perioder 1866-68 og 1869-71 hos Ole Jensen i Blåvand. Ind imellem, 1868-69, har hun tjent hos fisker Bakken

Grønberg i Ho. Der er således ifølge skudsmålsbogen ikke plads til noget egentligt tjenesteforhold til Blåvand kro, hvis ejer dengang hed Jens Søren Jensen. Men derfor kan hun måske alligevel have været en kort tid på kroen, f.eks. lige før hun i juli 1871 rejste til Rindby på Fanø, og hendes tekop kan stamme fra den tid. Men det er naturligvis rent gætterier.

Derimod bringer den unge piges første tjenesteplads hende på anden vis i forbindelse med testellet. Peder Søren Hansen var en af sognets store mænd, han havde været møller i Blåvand, indtil møllen blev flyttet til Nørre Oksby, men den var stadig i slægtens eje.

Fru Ingeborg Orluff Jørgensen, der som nævnt ejer de sidst til historien tilkomne kopper, oplyser, at hun har arvet dem efter sin morfar, præst i Sneum og Tjæreborg sogne, N. S. Nielsen i Allerup.

Han var gift med en datter af møller Peder Søren Hansen, og familien anser det for ganske givet, at præstefruen har fået kopperne med fra Oksby sogn.

Men dermed er vi ikke stort videre. Vi ved nu, at i det mindste to sæt af kopperne har tilhørt og endnu tilhører møllerslægten, men fortsat intet om, hvordan de er kommet til Oksby.

Den føromtalte toldofficiant H. P. Søgaard og hans forbindelse med møllerslægten må nu med ind i billedet. Han er født 1808 i Halk sogn i Sønderjylland, og vi ved foreløbig intet om hans tilværelse, før han dukker op i Oksby sogn.

Han var ugift, noget man i det lille, sammenlevede samfund derude åbenbart har set skævt til, der gik efter sigende »nogle historier om ham«.

Dog må han have hørt til i sognet, og man har regnet med ham. Da de to nye kirker i Oksby og Mosevrå skulle bygges som afløsning af den gamle stråtækte Oksby kirke, finder man ham på sogneboernes tegningsliste med et efter

datidens stedlige forhold pænt bidrag på 5 kr. i 5 år, i alt 25 kr.⁴

Han nåede dog ikke at blive begravet ved en af de nye kirker. Han døde 1892, hans gravsten står velbevaret og let læselig på Oksby gamle kirkegård.

Han har haft en vis tilknytning til slægten omkring møllen. En ugift søster til Peder Søren Hansen holdt hus for ham, vistnok lige til hans død, og et åbenbart nært venskab er bl.a. markeret ved, at Hans Chr. Hansen, der hørte til familien og var kromand i Blåvand 1878, »opkaldte« en søn på den måde, at han fik Søgaard som mellemnavn.

Man kunne umiddelbart få den tanke, at Mette Christine Jensens søofficer i virkeligheden er toldofficianten. Kan det være ham, der har bragt testellet eller dele af det til Oksby? Og videre, er det fra ham, møllerslægten ved arv eller på anden måde er kommet i besiddelse af de to sæt kopper, der nu står hos fru Orluff Jørgensen i Lyngby?

Som man vil se, er det grumme lidt af konkrete ting, i hvert fald om testellet, dette forsøg på en undersøgelse har bragt frem.

Forfatteren har fået en hel del at vide om 1700-tallets kinafart og porcelænshandelen, og det er i sig selv spændende stof, men altså endnu intet sikkert om stallets første ejere.

Vi ved ej heller – nøgternt set – mere om dets vej til Oksby, end da undersøgelsen gik i gang. Intet sikkert, men nok et og andet, der animerer til at søge videre.

Tilbage er indtrykkene om især de mennesker derude ved Blåvandshuk, der er i søgelyset. Den mærkelige toldofficiant, som det kunne være rart at vide mere om. Møllerslægten og dens traditionelle dominans på egnen skinner en del igennem, i øvrigt har den foromtalt pastor N.S. Nielsen i »Fra Ribe Amt« 1916 skrevet en fin miljøskildring fra egnen og sognet.⁵

Den unge pige, der har bragt forfatteren så megen besvær, er også en tanke værd. Mette Christine Jensen, »datter af ugift fruentimmer i Ho sogn Mette Jensdatter«, som der står i hendes skudsmålsbog, har på det allersidste inden sin afrejse til Fanø, hos pastor Fr. Aschlund i Ho præstegård fået udstedt skudsmålsbogen d. 18. juni 1871, og har meldt afgang fra sognet samtidig.

Man må tænke sig hendes vandring ad sandede veje fra husbond til husbond, hvor hun har været tyende gennem 5-6 år rundt i de to sogne, for at få bogen behørigt, men noget sent udfyldt, inden hun kunne forlade den hjemegn, der måske ikke gennem hendes barndom og ungdom har budt hende lutter dans på roser.

Hun har velsagtens haft skibslejlighed fra et sted i Ho bugt, medbringende sine nok så sparsomme ejendele, men også sin nu så værdifulde tekop med den måske allerede

dengang skårede undertallerken. Hun meldte tilgang i Nordby sogn d. 8. juli hos Ole Ipsen, og hun blev snart efter gift.

Den unge pige og hendes version af historien, som det hele jo begyndte med, og som har virket lidt usikker, må for resten nok tages frem igen til en mulig anderledes vurdering, der er nemlig nu på det allersidste, inden dette skulle i trykken, kommet en oplysning mere til.

Der skal i flere år omkring 1900 hver sommer have boet en oberstløjtnant Lütken og frue på Blåvand kro. Det kan være Christian Lütken, der i 1890 benævnes som oberstløjtnant og i 1896 som oberst.⁶ Han søgte afsked som generalmajor i 1909 på grund af nedlægningen af Københavns befæstning, og han døde 1923.

Selv om det er omkring 25 år efter Mette Christines sø-officer, vil det måske kunne betale sig at vende tilbage til 1700-tals søofficersslægten Lütken, der til at begynde med var med i betragtningerne. Måske er der alligevel noget at hente dér.

Sluttelig må det erkendes, at alt dette er kommet til at ligne en højst ufærdig sag, som der skal mere tid og dygtighed til for at komme til bunds i.

Måske kan det dog lade sig gøre. Der må være andre mennesker, på egnen og andetsteds, der ved mere om te-kopperne. Hvor findes resten af stellet, er det i familieeje, eller er det spredt for alle vinde?

Stellets centralmotiv er som nævnt kendt, men med andre monogrammer og andet billedvalg, og de er ikke alle identificerede. De kan findes i privateje, og de er stykvis repræsenteret f.eks. på Nationalmuseet, Kunstindustrimuseet, Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg og British Museum.

Som man vil se, en sag med perspektiver. Den viser imidlertid også, at der spredt rundt i sydvestjyske hjem findes

ting, der kan være af langt større værdi, såvel kulturhistorisk som kunsthistorisk, end ejerne aner.

Man bør henvende sig til museerne med disse ting. De vil gerne have hold i dem. Ikke fat på dem, det er ikke helt det samme. Det er af stor betydning at registrere dem, fotografere dem, og ikke mindst vide hvor de er.

NOTER:

1. Bredo L. Grandjean: Dansk Ostindisk Porcelæn. København 1965.
2. Dronning Juliane Marie (1729-96) var Frederik d. Femtes anden dronning 1752-66.
3. P. A. Topsøe Jensen og Emil Marquard: Officerer i den dansk-norske Søetat 1660-1814 og den danske Søetat 1814-1932. København 1935.
4. Pastor Fr. Aschlund: »Er Guds Ord – ogsaa i vore Dage – mægtig til at oplukke ogsaa Hjærter og Pengepunge?«. Bibelsk Foredrag i Oxby Skole i Anledning af Opførelse af 2 nye Kirker i Oxby Sogn i Stedet for Kirken med Straatag tilligemed 1) Fortegnelse over de paa Stedet selv tegnede frivillige Bidrag. 2) Tegning af Kirken med Straatag. 3) Kaart over Ho-Oxby Pastorat. København 1894.
5. N. S. Nielsen: Træk af Livet i Ho-Oxby i ældre Dage. »Fra Ribe Amt« IV 1916, s. 305-335.
6. V. Richter: Den danske Landmilitæretat 1801-94. København 1896.

Forfatteren er fru Agnes Andersen, Allerup, hr. Bredo L. Grandjean, København, og museumsinspektør Søren Manøe Hansen, Ølgod, stor tak skyldig for oplysninger og anden hjælp ved arbejdet.